

Scientific journal

PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION

Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)

ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА

Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Котубей В.Ф. Структурно-функціональна модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Фізико-математична освіта. 2019. Випуск 2(20). С. 54-58.

Kotubei V. Structural And Functional Model Of The Socio-Cultural Competence Formation Of The Future Primary School Teachers In Pedagogical Colleges. Physical and Mathematical Education. 2019. Issue 2(20). P. 54-58.

DOI 10.31110/2413-1571-2019-020-2-009

УДК 378.011.3 – 051 : 373.3] : 316.61

В.Ф. Котубей

Гуманітарно-педагогічний коледж Мукачівського державного університету, Україна

vitakotubej@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8050-8549

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖАХ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Розглянуто структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах та відображено її структурні елементи та їхнє змістовне наповнення.

Формулювання проблеми. Відсутність методичного забезпечення, низький рівень соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи, необхідність вирішувати в майбутній педагогічній діяльності конфліктні ситуації, спричинені різноманітними соціокультурними відмінностями школярів зумовлюють необхідність створення моделі, яка передбачає особистісний розвиток, забезпечує розвиток соціокультурного потенціалу майбутніх учителів початкової школи; поєднує всіх суб'єктів соціокультурного середовища педагогічного коледжу.

Матеріали і методи. У процесі дослідження використовувалися методи аналізу, узагальнення, систематизації в опрацюванні психолого-педагогічної, методичної літератури, дисертаційних робіт з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми та порівняльного аналізу різних авторських підходів; теоретичне моделювання процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах; системний аналіз для визначення структурних елементів структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

Результати. Розроблено і обґрунтовано авторську структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах, яка охоплює цільовий, змістовний, процесуальний, результативний блоки, які взаємопов'язані та необхідні для досягнення запланованого результату, розташовані послідовно, утворюючи цілісний процес формування соціокультурної компетентності, взаємодоповнюючи один одного шляхом функціонального призначення.

Висновки. Шляхом аналізу нормативних, наукових і педагогічних джерел, проаналізовано, виокремлено та схарактеризовано блоки структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах: мета; змістове забезпечення; педагогічні умови; методи навчання (традиційні та інноваційні); принципи (гуманності, науковості, системності і цілісності, наступності, суб'єктності, відкритості, демократичності, культуровідповідності, природовідповідності, розвитку особистості, – рефлексії) та засоби навчання (матеріальні та нематеріальні); організаційні форми навчання; етапи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (соціокультурна ідентифікація і акумуляція; соціокультурна актуалізація та інтеріоризація; соціокультурна саморегуляція і рефлексія); компоненти соціокультурної компетентності та рівні її сформованості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціокультурна компетентність, майбутні учителі початкової школи, педагогічні коледжі, структурно-функціональна модель.

ВСТУП

Постановка проблеми. Нині освіта покликана осмислити власні здобутки та засвоїти нові цінності. У сучасних умовах відбувається глобальна переоцінка цінностей, і, передусім, змінюються орієнтири підрастаючого покоління. Тому однією з актуальних проблем, яка потребує особливої уваги в умовах розвитку не лише освіти, а й суспільства загалом, є проблема формування соціокультурної компетентності як значущого аспекту життєдіяльності особистості. Це підсилюється й тим, що Україна належить до багатонаціональних держав, а тому основним завданням освіти є підготовка молодшої генерації до життя й конструктивної діяльності за умов історично зумовленого культурного різноманіття і зростаючої відкритості суспільства

глобальному світові (Berns, 2013). Перед педагогічною освітою стоїть завдання підготовки соціально компетентних учителів, передусім учителів початкової школи, затребуваних на ринку праці, які постійно і цілеспрямовано працюють над підвищенням рівня власної соціокультурної компетентності.

Сучасна наукова думка щодо формування майбутніх учителів початкової школи зосереджена на процесі моделювання, створення моделі та впровадженні її у будь-який процес, пов'язаний з підготовкою та діяльністю. Процес моделювання, є опосередкованим пізнанням перетворення навколишньої дійсності, за умови якого об'єкторігінал, що вивчається, знаходиться в певній відповідності з іншим об'єктом-моделлю).

Аналіз актуальних досліджень. Багатогранні аспекти проблеми соціокультурної компетентності відображено в концептуальних моделях зарубіжних (А. Печчеї, Д. Ікеда, Ю. Мель та ін.) та вітчизняних дослідників (М. Євтух, П. Каптерев, С. Контрат'єва, С. Ніколаєва, В. Семиченко, Н. Скляренко, О. Петрушкова та ін.). Проведений аналіз моделей, присвячених проблемі формування соціокультурної компетентності майбутніх вчителів, дав змогу встановити, що сучасними науковцями розроблені й апробовані моделі: педагогічного процесу формування професійної соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови (В. Калінін); розвитку сучасних соціокультурних систем підготовки майбутніх учителів (П. Герчанівська); формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки (Н. Дідур); образу педагогічного впливу на формування студентів суб'єктами соціокультурної діяльності (О. Жорнова). Однак моделі процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах не виявлено.

Мета статті. Теоретично обґрунтувати структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використовувались методи аналізу, узагальнення, систематизації в опрацюванні психолого-педагогічної, методичної літератури, дисертаційних робіт з метою з'ясування стану розробленості досліджуваної проблеми та порівняльного аналізу різних авторських підходів; теоретичне моделювання процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах; системний аналіз для визначення структурних елементів структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним із найважливіших завдань сучасної освіти є моделювання педагогічних явищ і процесів, оскільки зростає значення створення і впровадження інноваційних педагогічних технологій, які відповідають провідним науковим ідеям. Моделювання, на думку Н. Дідур, є методом дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях, а процес моделювання є побудовою і вивченням моделей реально існуючих предметів і явищ (органічних і неорганічних систем, різноманітних процесів, фізичних, хімічних, біологічних, соціальних) і конструйованих об'єктів для визначення або покращення їхніх характеристик, раціоналізації способів побудови і управління ними (Дідур, 2016). Тоді як Л. Білоусова розглядає педагогічне моделювання як дослідження і відтворення у спрощеному виді структури багатофакторного явища на основі штучно створеного зразка, спеціальної знаково-символічної форми, безпосереднє вивчення якої дає нові знання щодо об'єкта дослідження. Сутність педагогічного моделювання розкривається як відображення характеристик існуючої педагогічної системи в спеціально створеному об'єкті, аналозі певного фрагмента соціальної реальності, який і є педагогічною моделлю (Білоусова, 2016).

Конструювання авторської структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах необхідно для спрощеного структурно-створеного розумового конструкту відтворення аналога-оригіналу, який дає змогу визначити зв'язки між його блоками і функціями. Структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах вибудовували на основі гуманістичної соціокультурної освітньої парадигми, в основі якої є інтегративний підхід особистісно зорієнтованого розвитку, культурних цінностей, соціально-професійного партнерства і відкритості освітнього середовища.

Розроблена авторська структурно-функціональна модель є узагальненням обґрунтуванням найістотніших характеристик процесу і результату, поєднаних єдиним задумом та охоплює цільовий, змістовний, процесуальний, результативний блоки. Конструювання авторської моделі передбачає конкретизований розгляд її основних блоків. Системоутворюючим компонентом будь-якої моделі є мета, яка диференціюється за значенням, масштабом, характером змін, за часом дій та термінами досягнень. До чинників, які формують мету, відносимо умови розвитку суспільства (соціально-економічні, соціально-політичні, професійні). Так, *цільовий блок* зорієнтовує на досягнення мети – формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах.

Розроблена модель базується на сукупності принципів, які є ключовими ідеями, що визначають і регулюють процес вивчення соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Для максимальної ефективності та результативності розробленої структурно-функціональної моделі необхідно враховувати низку принципів. Не відкидаючи значущості багатьох з них, найважливішими для формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи віднесено такі принципи:

- гуманності (розвиток моральної свідомості, визнання цінності молодших школярів як особистості, їхнього права на свободу думки, на адаптацію в суспільстві);
- науковості (пріоритет наукових знань, опора на методологічні основи сучасної педагогіки, соціології, психології, культурології тощо);
- системності і цілісності (комплексний вплив на когнітивну, емоційну, діяльнісну сферу особистості студента, взаємозумовленість, взаємозалежність всіх компонентів моделі);
- наступності (опора на попередній життєвий досвід, його використання в соціокультурному розвитку особистості)

майбутніх учителів початкової школи);

– суб'єктності (здатність студента усвідомлювати себе носієм знань, волі, відносин, виробляти усвідомлений вибір в системі соціокультурних відносин, бути стратегом власного життя);

– відкритості (поєднання всіх соціальних інститутів, що визначає відкритість освітнього середовища, взаємодія різних систем цінностей);

– демократичності (взаємодія різних систем особистісного розвитку);

– соціальної активності особистості (передбачає активну життєву позицію, творчу діяльність в суспільній і професійній сфері) (Шпиталевська, 2012);

– культуровідповідності (ґрунтується на культурно-історичних традиції своєї країни в контексті загальноосвітніх тенденцій розвитку культури);

– природовідповідності (ґрунтується на глибокому розумінні взаємозв'язку природних і соціальних процесів);

– розвитку особистості (передбачає допомогу в становленні, збагаченні і вдосконаленні людської сутності, в створенні умов для розвитку особистості);

– рефлексії (розвиток рефлексивного погляду на себе, оточуючу дійсність, власне місце і роль у майбутній професії, оцінювання результатів своєї діяльності, особистісний ріст).

Ключовим компонентом структурно-функціональної моделі є соціокультурне освітнє середовище педагогічного коледжу, зорієнтоване на соціокультурний розвиток майбутніх учителів початкової школи. Відкритість соціокультурного середовища виявляється в свободі вибору студентом індивідуальних освітніх траєкторій навчання; індивідуалізації цілей і змісту навчання, навчальних програм, форм контролю викладачем; інтеграції навчальної та позанавчальної діяльності (Жорнова, 2006).

Змістовний блок структурно-функціональної моделі відображає основні напрями змісту формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах у синтезі взаємозв'язків і взаємозумовленості соціокультурної підготовки і навчання, самоосвіти, розвитку і саморозвитку, соціалізації та індивідуалізації. Зміст освітнього процесу, на думку Р. Садової, відображає ту сукупність наукових знань, практичних умінь і навичок, а також морально-естетичних ідей, якими студенти повинні оволодіти в процесі професійної підготовки (Садова, 2012). З урахуванням цього, для формування СК майбутніх УПШ у визначенні та відборі змісту їхньої соціокультурної підготовки враховувалося, що абсолютною цінністю є сама особистість студентів, а не знання. Тому в межах змістовного блоку моделі реалізуються специфічні властивості соціокультурного освітнього середовища педагогічного коледжу, які забезпечують оптимальність процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Процесуальний блок структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи функціонально відображає:

– логіку і етапи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (соціокультурна ідентифікація і акумуляція; соціокультурна актуалізація та інтеріоризація; соціокультурна саморегуляція і рефлексія);

– організаційні форми (фронтально-групова, індивідуальна; плюральна-синергетична; практико-зорієнтовані та інтерактивні форми організації освітньої діяльності тощо);

– методи (метод проектів, ситуативний метод («кейс-стаді»), вирішення практико-орієнтованих соціокультурних завдань, ділові та рольові ігри, метод навчання асертивності поведінки тощо) формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах, своєрідність яких полягає в орієнтації на освоєння культурних цінностей, становлення суб'єктної позиції, розвитку рефлексивних умінь, що відображають процеси самовираження і самопізнання студентів;

– педагогічні умови, що забезпечують формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах

Результативний блок моделі відображає виокремлені єдині структурні компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи (аксіологічно-особистісний, культурно-когнітивний, мотиваційно-діяльнісний, комунікативно-рефлексивний), їхні критерії та відповідні показники, що дозволяють виявляти динаміку досліджуваного процесу за певними рівнями (проблемно-творчий, продуктивно-пошуковий, оптимально-допустимий, нормативно-базовий).

Впровадження структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах проводилося в умовах реальної професійної підготовки зі 207 студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього рівня «молодший спеціаліст» у таких коледжах: Гуманітарно-педагогічний коледж Мукачівського державного університету, Барський гуманітарно-педагогічний коледж ім. М. Грушевського, Луцький педагогічний коледж, Коломийський педагогічний коледж Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника». У межах дослідження отримано такі результати: за показниками середнього балу у студентів КГ спостерігалось зростання цього показника від 3,7 до 3,9 бала (на 0,2 бала), а в ЕГ – від 3,7 до 4,2 (на 0,5 бала), що на 0,3 бала більше, ніж у студентів контрольних груп. Тобто у студентів ЕГ дещо краще відбулося зростання рівнів сформованості усіх компонентів соціокультурної компетентності майбутніх УПШ, ніж у студентів КГ.

ОБГОВОРЕННЯ

Окреслені у статті ідеї і принципи розкривають істотні характеристики соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи та утворюють ядро структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах. Моделювання досліджуваного процесу уможливить оптимізацію освітнього процесу в педагогічних коледжах для подальшого підвищення ефективності та результативності педагогічної діяльності з молодшими школярами. Для реалізації цих ідей необхідно переглянути цілі професійної педагогічної діяльності вчителя, з'ясувати, якими знаннями, вміннями, здібностями, особистими якостями

повинен володіти вчитель початкової школи. Усі блоки авторської моделі поєднуються в структурне ціле на основі взаємного поєднання, взаємного узгодження, взаємного доповнення.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, авторська структурно-функціональна модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи в педагогічних коледжах відображає основні складові досліджуваного процесу: мета і завдання – принципи – зміст – етапи – форми і методи – суб'єкти діяльності – результат. Авторська модель охоплює цільовий, змістовний, процесуальний, результативний блоки, які взаємопов'язані та необхідні для досягнення запланованого результату, розташовані послідовно, утворюючи цілісний процес формування соціокультурної компетентності, взаємодоповнюючи один одного шляхом функціонального призначення. Однак модель є структурним утворенням, відкритим для доповнень і змін.

Список використаних джерел

1. Білоусова Л. І., Олефіренко Н. В. Модель підготовки майбутнього вчителя початкової школи до проектування дидактичних електронних ресурсів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Вип. 6 (56). С. 151–163.
2. Дідур Н. А. Модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 151 (1). С. 248–252.
3. Жорнова О. Формування студентів суб'єктами соціокультурної діяльності: освітньо-філософські засади моделювання образу педагогічного впливу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2006. Вип. 26. С. 74–83.
4. Садова І. Р. Проблеми удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя у педагогічній теорії. *Молодь і ринок*. 2012. № 1 (84). С. 80–84.
5. Шпиталевська Г. Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування загальнокультурної компетентності молодших школярів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2012. Вип. 10. С. 335–339.
6. Berns M. Context of Competence: Social and Cultural Consideration in Communicative Language Teaching. New York: Springer Science & Business Media, 2013. 186 p.

References

1. Bilousova, L. I. & Olefirenko, N. V. (2016) Model pidhotovky maibutnoho vchytelia pochatkovoi shkoly do proektuvannya dydaktychnykh elektronnykh resursiv [Model for preparing future teacher of elementary school to designing didactic electronic resources]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technology and teaching aids*, 6 (56), 151–163 [in Ukraine].
2. Didur, N. A. (2018) Model formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovoi shkoly u protsesi fakhovoi pidhotovky [Model of formation of sociocultural competence of future teachers of elementary school in the process of professional training]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka. Ser.: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University named after. T. G. Shevchenko. Ser. Pedagogical Sciences*, 151 (1), 248–252 [in Ukraine].
3. Zhornova, O. (2006) Formuvannia studentiv subiektamy sotsiokulturnoi diialnosti: osvithno-filosofski zasady modeliuвання obrazu pedahohichnoho vplyvu [Formation of students by subjects of socio-cultural activity: educational and philosophical principles of modeling the image of pedagogical influence.]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Humanitarian Bulletin Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 26, 74–83 [in Ukraine].
4. Sadova, I. R. (2012) Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia u pedahohichnii teorii [Problems of improvement of professional training of the future teacher in pedagogical theory]. *Molod i rynek – Youth and market*, 1 (84), 80–84 [in Ukraine].
5. Shpytalevska, H. (2012) Model pidhotovky maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannia zahalnokulturnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Model of preparation of future teachers of elementary school to the formation of general cultural competence of junior pupils]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – Origins of pedagogical skill*, 10, 335–339 [in Ukraine].
7. Berns M. Context of Competence: Social and Cultural Consideration in Communicative Language Teaching. New York: Springer Science & Business Media, 2013. 186 p.

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF THE SOCIO-CULTURAL COMPETENCE FORMATION OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN PEDAGOGICAL COLLEGES

Vita Kotubei

Humanitarian and Pedagogical College of Mukachevo State University

Abstract. The article is devoted to the problem of the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges. The structural and functional model of the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges has been scrutinized as well as its structural elements and their content have been represented.

The formulation of the problem. Lack of methodological support, insufficient level of socio-cultural competence of the future primary school teachers, the necessity to solve conflict situations in future pedagogical activities, caused by various socio-cultural differences of students predetermine the need to create a model that involves personal development, ensures the development of socio-cultural potential of the future primary school teachers; combines all subjects of the socio-cultural environment of the pedagogical college.

Materials and methods. In the course of the research the following methods have been used: analysis, generalization, systematization in the processing of psychological and pedagogical, methodical literature and dissertations to determine the state of development of the problem under study as well as the comparative analysis of different authors' approaches; theoretical modelling of the of the socio-cultural competence formation process of the future primary school teachers in pedagogical colleges; systems analysis to determine the structural elements of the structural and functional model of the socio-cultural competence formation of the future primary

school teachers in pedagogical colleges.

Results. *The author's structural and functional model of the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges has been developed and substantiated. It includes the sequentially placed target-oriented, meaningful, procedural, productive interrelated blocks, necessary for the achievement of the intended result, establishing the holistic process of the socio-cultural competence formation and complementing each other through their functional purpose.*

Conclusions. *On the basis of the analysis of normative, scientific and pedagogical sources, the following blocks of the structural and functional model of the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers in pedagogical colleges have been singled out and characterized: the aim; content support; pedagogical conditions; teaching methods (traditional and innovative); the principles (of humanity, of scientificity, of systematicity and integrity, of succession, of subjectivity, of frankness, of democratism, of cultural and natural laws conformity, of personality development, – reflection) and means of training (tangible and intangible); organizational forms of training; stages of the socio-cultural competence formation of the future primary school teachers (socio-cultural identification and accumulation; socio-cultural updating and internalization; socio-cultural self-regulation and reflection); the components of socio-cultural competence and levels of its maturity.*

Key words: *socio-cultural competence, future primary school teachers, pedagogical colleges, structural and functional model.*